

Žáci s nedostatečnou znalostí češtiny v základních školách

*Výsledky výzkumného šetření ve vybraných krajích
Školní rok 2023/2024, jaro*

Projekt TAČR: Vzdělávání cizinců ve školách a jeho dopad na úspěšné začlenění do české společnosti (2023-2026)

aplikační garant: MŠMT

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

Konsorcium nevládních organizací
pracujících s migranty

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Kontext výzkumu

Žáci cizinci v základních školách – školní rok 2023/24 (podzim)

1 000 346

všech žáků v ZŠ

929 684

žáků, občanů ČR

70 662

žáků cizinců

7,1 %

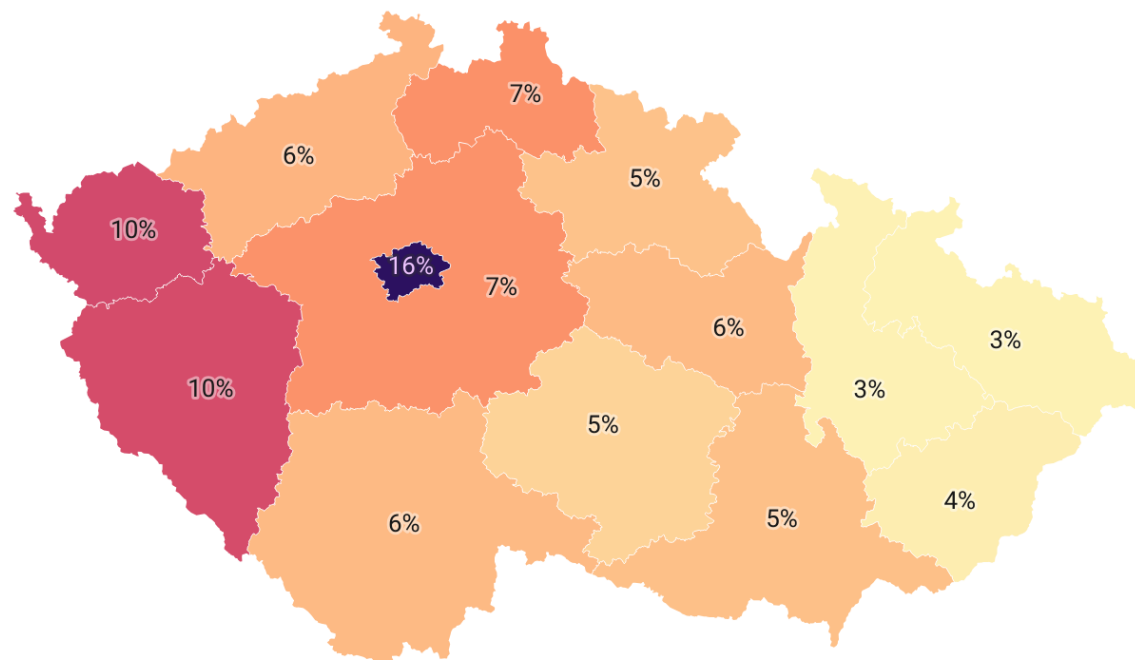
podíl cizinců ze
všech žáků

Žák cizinec = žák s cizím státním občanstvím,
jsou zahrnuti i uprchlíci z Ukrajiny

Podíl žáků cizinců v ZŠ v krajích - školní rok 2023/24

Žáci cizinci tvoří 7,1 % všech žáků základních škol

% žáků cizinců + uprchlíků

Je uveden podíl všech žáků cizinců, včetně uprchlíků z Ukrajiny. Údaje k 30.9.2023

Map: Konsorcium NNO, 2.1.2024 • Source: MŠMT, výkaz M03 • Created with Datawrapper

Žáci s nedostatečnou znalostí češtiny

jsou žáci, kteří neovládají dostatečně český jazyk a potřebují jazykovou podporu, aby se mohli plnohodnotně účastnit výuky

- **o jejich počtu dostatečně nevypovídají počty žáků cizinců:** přestože je migrační původ nejčastějším důvodem nedostatečné znalosti češtiny, neplatí, že všichni cizinci potřebují jazykovou podporu; a nedostatečnou znalost češtiny mohou mít i žáci s českým občanstvím
- MŠMT od š.r. 2023/24 zjišťuje počet žáků s **úplnou neznalostí češtiny** či **se znalostí naprosto minimální**
- **není znám celkový počet žáků s nedostatečnou znalostí češtiny**, tedy i těch, kteří už česky do nějaké míry umí, ale stále potřebují jazykovou podporu, aby se mohli úspěšně účastnit výuky

16 792

žáků s nedostatečnou
znalostí češtiny*

1,7 %

podíl ze všech žáků*

** data MŠMT z jara 2024*

Kontext výzkumu ve zkoumaných krajích

Počet žáků v ZŠ ve zkoumaných krajích a počet žáků s nedostatečnou češtinou podle výkazu Mo3

kraj	žáci celkem	občané ČR	cizinci	% cizinců	Žáci s NZČ (MŠMT)	% žáků s NZČ (MŠMT)
hl.m. Praha	120 498	100 689	19 809	16,4%	5 458	4,5%
Jihomoravský	105 636	99 517	6 119	5,8%	1 350	1,3%
Karlovarský	24 975	22 344	2 631	10,5%	703	2,8%
Olomoucký	50 831	48 872	1 959	3,9%	489	1,0%
Pardubický	44 664	41 887	2 777	6,2%	869	1,9%
Celkem 5 krajů	346 604	313 309	33 295	9,6%	8 869	2,6%

Cíl výzkumného šetření v základních školách

- Upřesnit odhad počtu žáků s nedostatečnou znalostí češtiny jako vyučovacího jazyka, kteří potřebují jazykovou podporu, a to bez ohledu na státní občanství žáků
- Odhadnout, jakou míru jazykové podpory tito žáci potřebují
- Zjistit, jak jsou žáci s nedostatečnou znalostí češtiny podporováni systémem jazykové přípravy podle §20 školského zákona

Tři úrovně znalosti češtiny využité ve výzkumu

Součástí výzkumného šetření nebyl jazykový test. Zástupci škol uváděli počty žáků podle svých zkušeností a odhadovali jejich počty ve **3 hlavních kategoriích.**

- **NEDOMLUVÍ se česky a potřebovali by INTENZIVNÍ podporu**
- **DOMLUVÍ SE S POMOCÍ a potřebovali by STŘEDNÍ podporu**
- **DOMLUVÍ SE BEZ POMOCI a potřebovali by OBČASNOU podporu**

Do škol chodí mnoho žáků s migračním původem nebo žáků, s odlišným mateřským jazykem, kteří ale žádnou podporu v češtině nepotřebují, protože ji ovládají stejně dobře jako jejich čeští spolužáci. Aby respondenti neměli tendenci tyto žáky zahrnovat do hlavních kategorií, vytvořili jsme nepovinnou kategorii doplňující:

- **NEPOTŘEBUJÍ podporu, protože češtinu ovládají VÝBORNĚ**

Průběh výzkumného šetření v 5 krajích

- Šetření probíhalo v **březnu a dubnu 2024**
 - Zkoumané kraje:
 - **hl.m.Praha,**
 - **Jihomoravský**
 - **Karlovarský**
 - **Olomoucký**
 - **Pardubický kraj**
 - Osloveny byly základní školy, do kterých **chodil v září 2023 aspoň jeden cizinec** – tedy **1 107 základních škol** z celkového počtu 1 449 ve vybraných krajích.
 - Výzkumu se zúčastnilo **724** základních škol.
- Na jaro 2026 je plánováno opakované šetření, jehož cílem bude ověřit dopad legislativní změny v oblasti jazykové přípravy

Hlavní zjištění výzkumného šetření v 5 krajích

➤ **Žáků s nedostatečnou znalostí češtiny** chodí do zúčastněných škol **14 235** a tvoří **6,3 %** všech jejich žáků.

Kraj	Zúčastněné ZŠ	Žáci cizinci*	% žáků cizinců	Žáci s nedostatečnou znalostí češtiny**	% žáků s NZČ**
Hl. m. Praha	166	12 552	17,5%	7 717	10,7%
Jihomoravský	241	4 059	6,2%	2 609	4,0%
Karlovarský	70	2 129	11,6%	1 420	7,7%
Olomoucký	133	1 539	3,9%	1 203	3,0%
Pardubický	114	1 972	6,2%	1 287	4,0%
Celkem	724	22 251	9,8%	14 236	6,3%

Zdroj dat: **počty žáků s nedostatečnou znalostí češtiny vycházejí z výzkumného šetření (jaro 2024)

*počty žáků cizinců vycházejí z data MŠMT (jaro 2024) a zahrnují pouze žáky ve zkoumaných školách

Počet a podíl žáků s nedostatečnou znalostí češtiny podle výzkumného šetření v 5 krajích ČR

14 236

žáků s nedostatečnou
znalostí češtiny

6,3 %

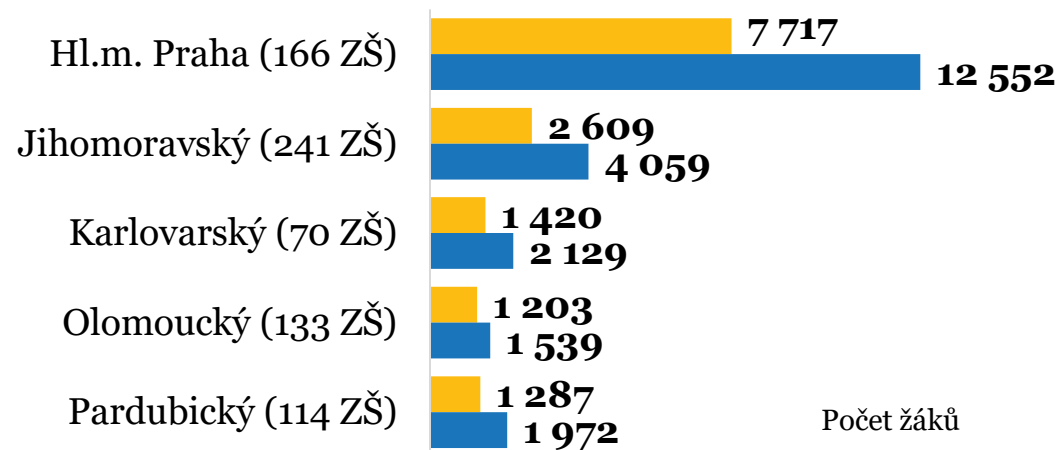
podíl ze všech žáků

724

zúčastněných ZŠ

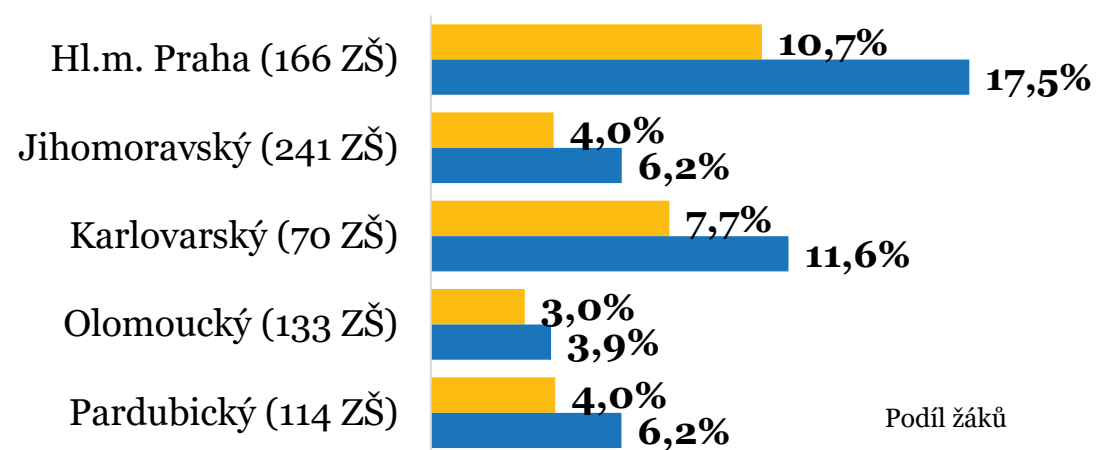
Kraj a počet zúčastněných ZŠ

Počet žáků s nedostatečnou znalostí češtiny a žáků cizinců v ZŠ v krajích*

■ počet žáků s NZČ ■ počet žáků cizinců

Zastoupení žáků s nedostatečnou znalostí češtiny a žáků cizinců v ZŠ v krajích*

■ % žáků s NZČ ■ % žáků cizinců

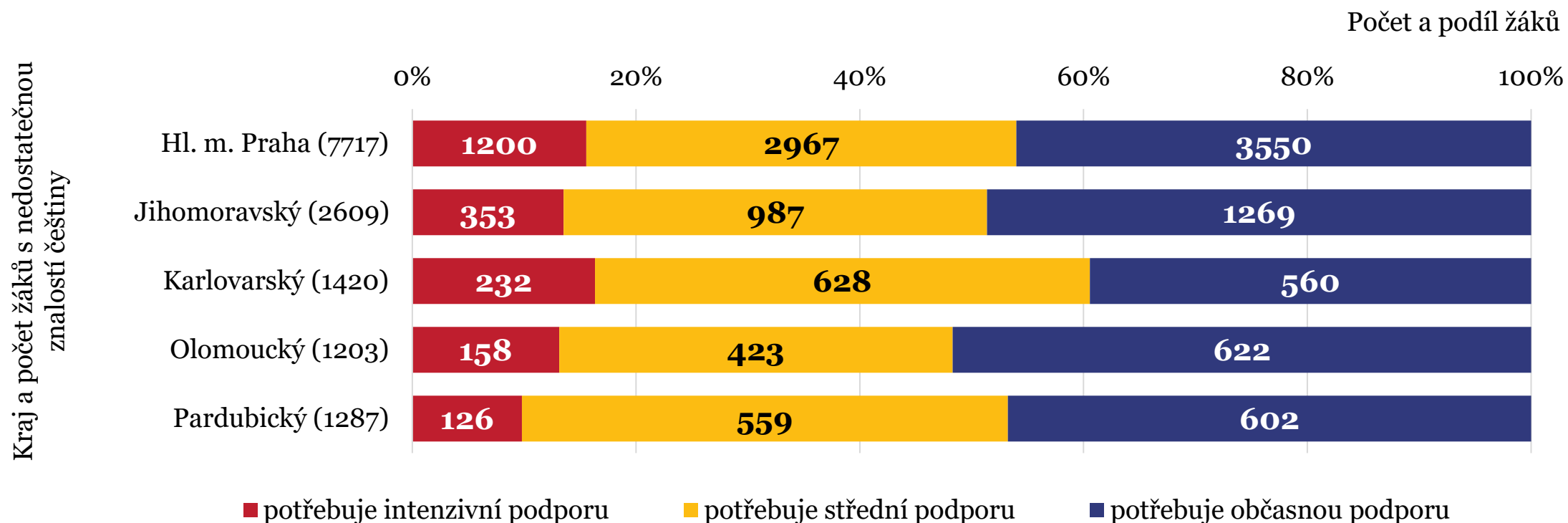
Zdroj dat: *počty žáků s nedostatečnou znalostí češtiny vycházejí z výzkumného šetření (jaro 2024)

*počty žáků cizinců vycházejí z dat MŠMT (jaro 2024) a zahrnují pouze žáky ve zkoumaných školách

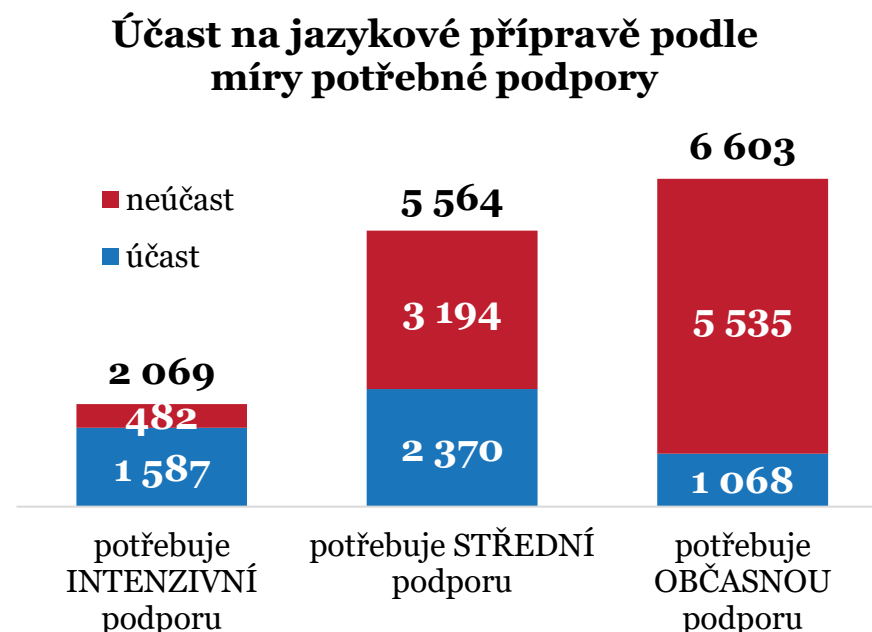
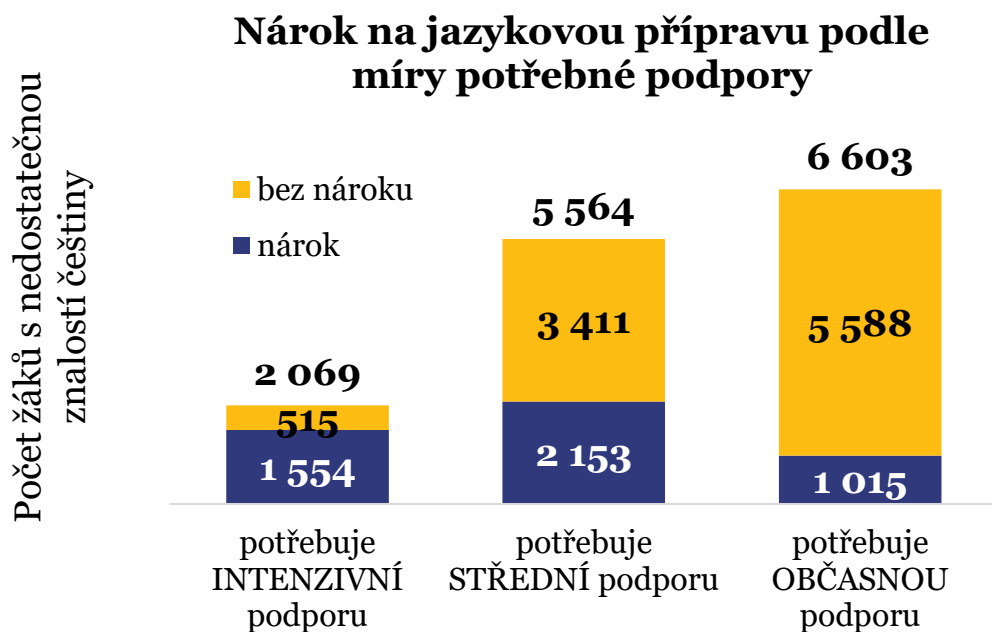
Jazyková úroveň žáků s nedostatečnou znalostí češtiny a podpora, kterou potřebují

- Mezi žáky s nedostatečnou znalostí češtiny bylo **15 %** těch, kteří se **nedomluví a potřebují intenzivní podporu**, **39 %** těch, kteří se **domluví s pomocí a potřebují střední podporu**, a **dalších 46 %**, kteří se **domluví bez pomoci, ale stále potřebují občasnou podporu**, např. v odborných předmětech.

Nárok na jazykovou přípravu podle §20 školského zákona a účast na ní

- **Nárok na jazykovou přípravu*** podle §20 školského zákona mělo **33 %** žáků s **nedostatečnou znalostí češtiny** v našem výzkumu (**4 722** z celkového počtu **14 236**). **Dvě třetiny** žáků, kteří potřebovali jazykovou podporu, ovšem na jazykovou přípravu **nárok neměli**.
- Jazykové přípravy se **účastnilo 35 %** žáků s **nedostatečnou znalostí češtiny (5 025 žáků)**, více, než kolik na ni mělo nárok. Do existujících jazykových skupin tedy byli přiřazováni i žáci bez nároku na JP.

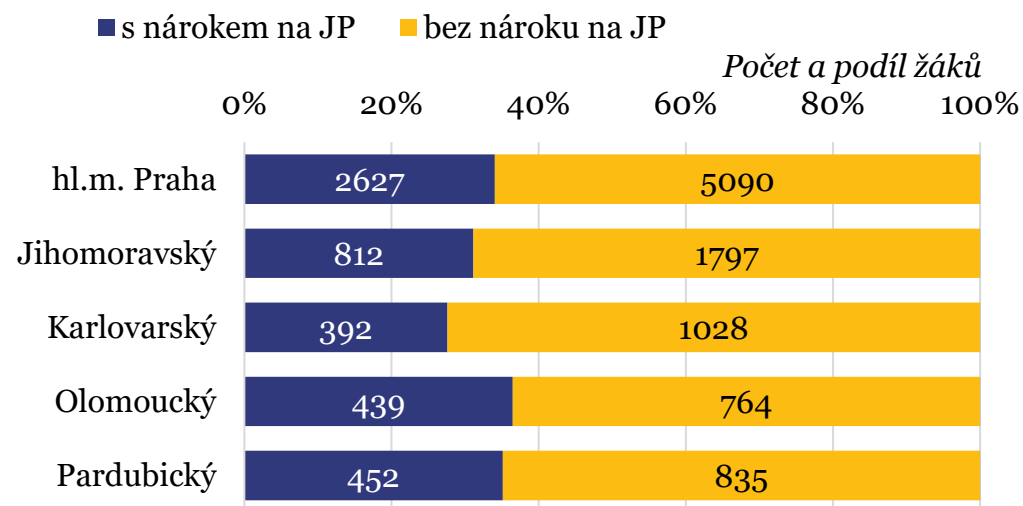

* V době výzkumného šetření měli na jazykovou přípravu nárok žáci cizinci, kteří se vzdělávali v rámci povinné školní docházky v ČR maximálně 12 měsíců. Od školního roku 24/25 se počet měsíců zvýšil na 24.

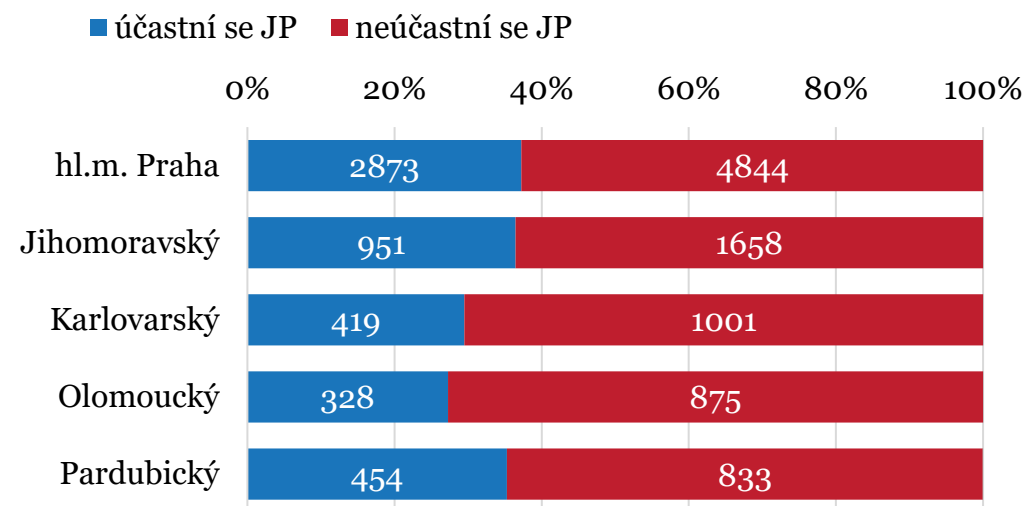
Nárok na jazykovou přípravu podle §20 školského zákona a účast na ní

- **Podíl žáků s nárokem na jazykovou přípravu*** se ve sledovaných krajích mírně liší, nejméně žáků s nárokem je v Karlovarském kraji (28 % žáků s nedostatečnou znalostí češtiny), nejvíce pak v kraji Olomouckém, 36 % žáků.
- I míra **účasti na jazykové přípravě** se v krajích liší: v Praze, Jihomoravském a Pardubickém kraji se JP účastní 35-37 % žáků s nedostatečnou znalostí češtiny, v Olomouckém a Karlovarském je to 27, resp. 30 %.

Nárok na jazykovou přípravu – v krajích

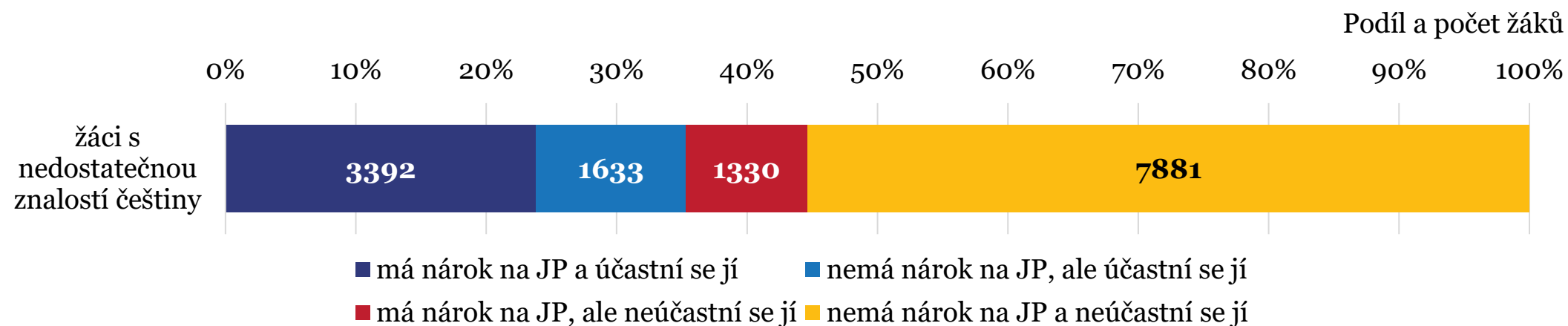
Účast na jazykové přípravě – v krajích

* V době výzkumného šetření měli na jazykovou přípravu nárok žáci cizinci, kteří se vzdělávali v rámci povinné školní docházky v ČR maximálně 12 měsíců. Od školního roku 24/25 se počet měsíců zvýšil na 24.

Nárok na jazykovou přípravu podle §20 školského zákona a účast na ní

- Údaje z výzkumu umožňují určit, do jaké míry se jazykové přípravy účastní žáci s nárokem a jak školy využívají možnost přiřadit do jazykové skupiny i žáky bez nároku na jazykovou přípravu.
- **Jazykové přípravy se účastnilo 3 392 žáků s nárokem a 1 633 žáků bez nároku do ní bylo přiřazeno (modré barvy v grafu).**
- **1 330 žáků s nárokem se JP neúčastnilo (červená barva), stejně jako 7 881 žáků bez nároku (žlutá).**

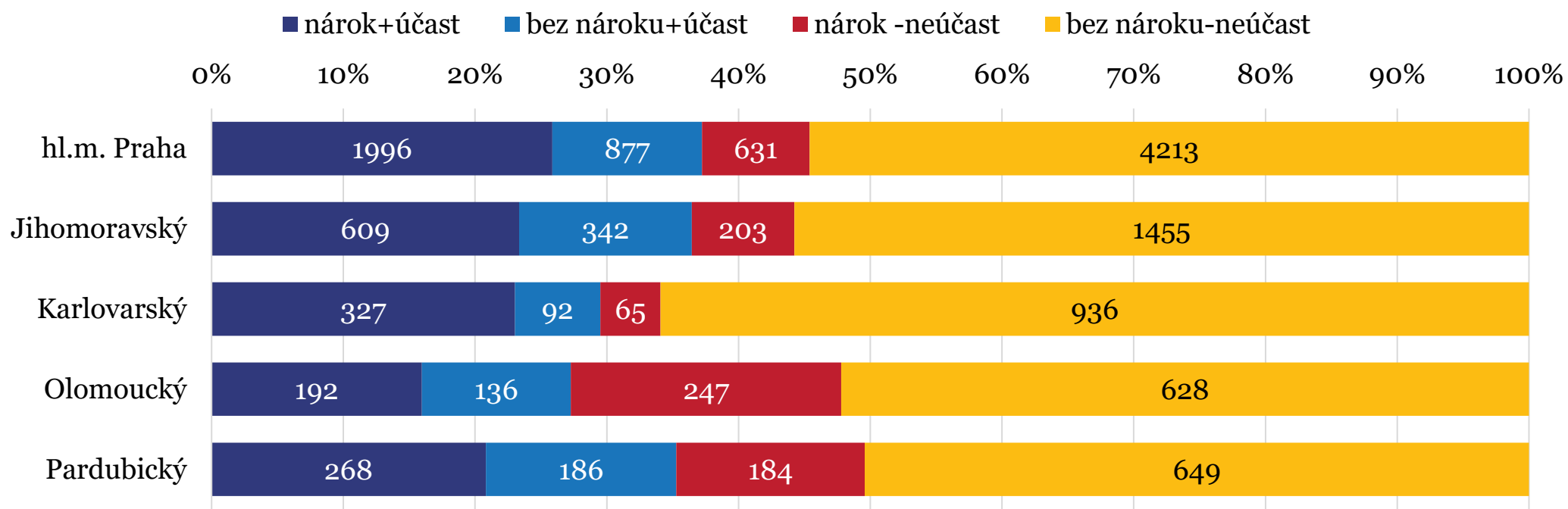

* V době výzkumného šetření měli na jazykovou přípravu nárok žáci cizinci, kteří se vzdělávali v rámci povinné školní docházky v ČR maximálně 12 měsíců. Od školního roku 24/25 se počet měsíců zvýšil na 24.

Nárok na jazykovou přípravu podle §20 školského zákona a účast na ní - v krajích

- Graf zobrazuje podíl žáků zařazených do jazykové přípravy s ohledem na jejich nárok na JP – a umožňuje porovnání mezi kraji.

Kraje

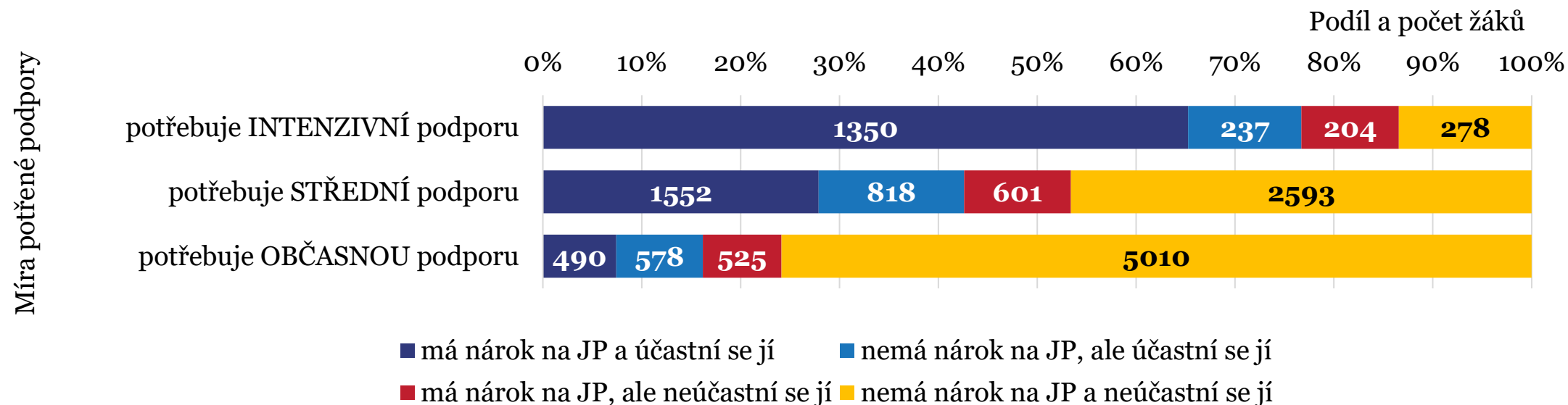

* V době výzkumného šetření měli na jazykovou přípravu nárok žáci cizinci, kteří se vzdělávali v rámci povinné školní docházky v ČR maximálně 12 měsíců. Od školního roku 24/25 se počet měsíců zvýšil na 24.

Nárok na jazykovou přípravu podle §20 ŠZ a účast na ní - podle míry potřebné podpory žáků

- Nejčastěji byli v rámci jazykové přípravy podporováni žáci s intenzivní potřebou podpory – účastnily se jí přes tři čtvrtiny z nich. Jazykové přípravy se dále účastnila 43 % žáků, kteří potřebovali střední podporu, a 16 % žáků, kteří potřebovali občasnou podporu.

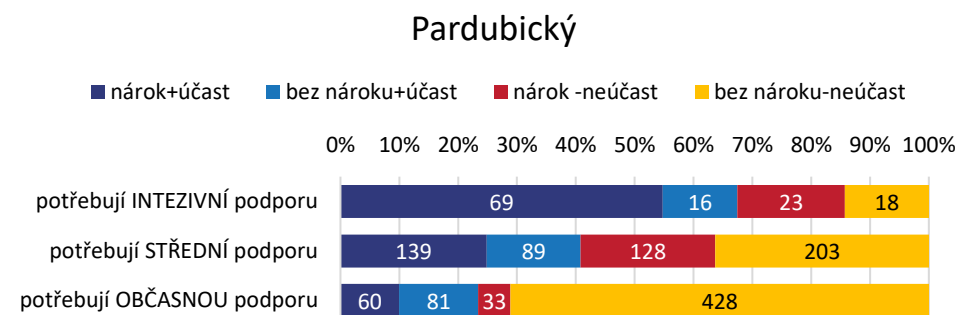
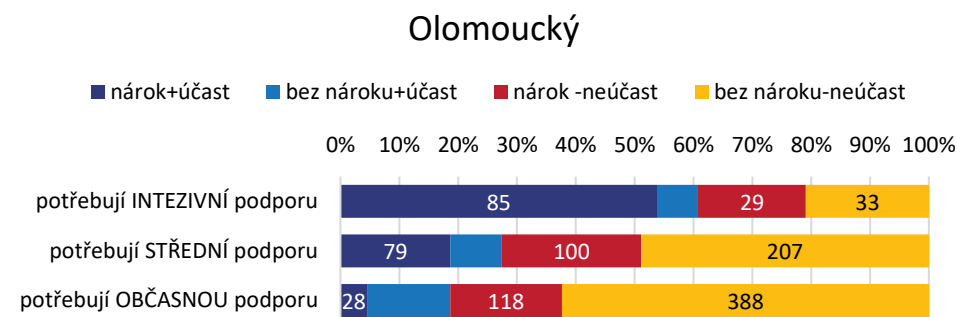
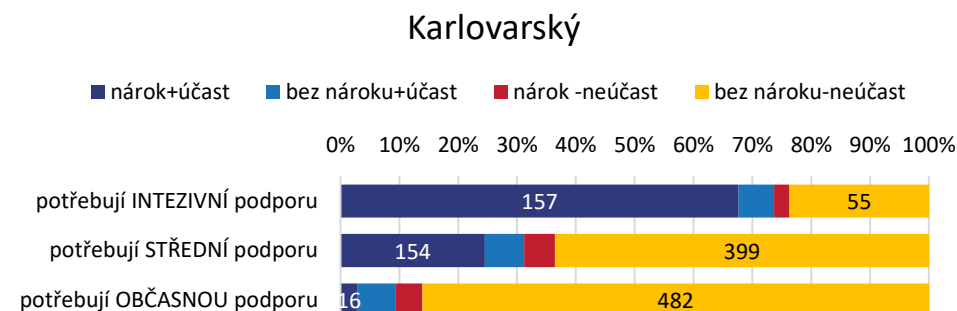
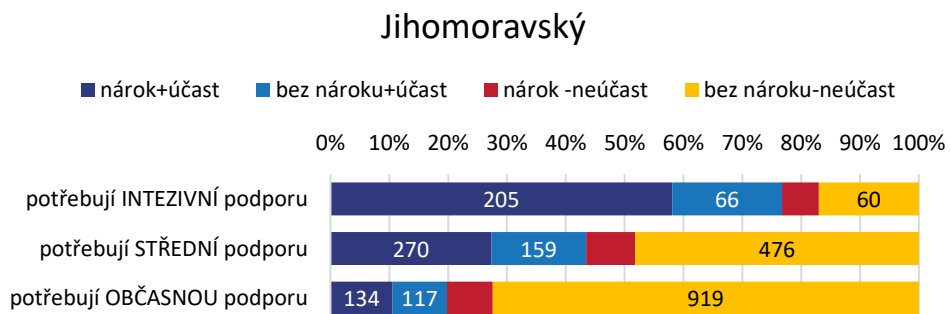
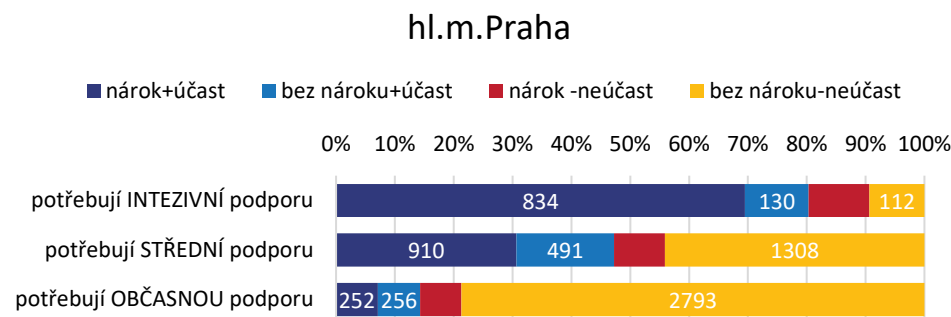
Nárok na jazykovou přípravu a účast na ní – podle míry potřebné podpory

* V době výzkumného šetření měli na jazykovou přípravu nárok žáci cizinci, kteří se vzdělávali v rámci povinné školní docházky maximálně 12 měsíců. Od školního roku 24/25 se počet měsíců zvýšil na 24.

Nárok na jazykovou přípravu podle §20 ŠZ a účast na ní - podle míry potřebné podpory žáků

➤ Ve všech krajích jsou jazykovou přípravou nejintenzivněji podpořeni žáci, kteří podporu nejvíce potřebují. V Olomouckém a Pardubickém kraji – v porovnání s ostatními kraji – častěji dochází k tomu, že se žáci s nárokem na JP přípravy neúčastní.

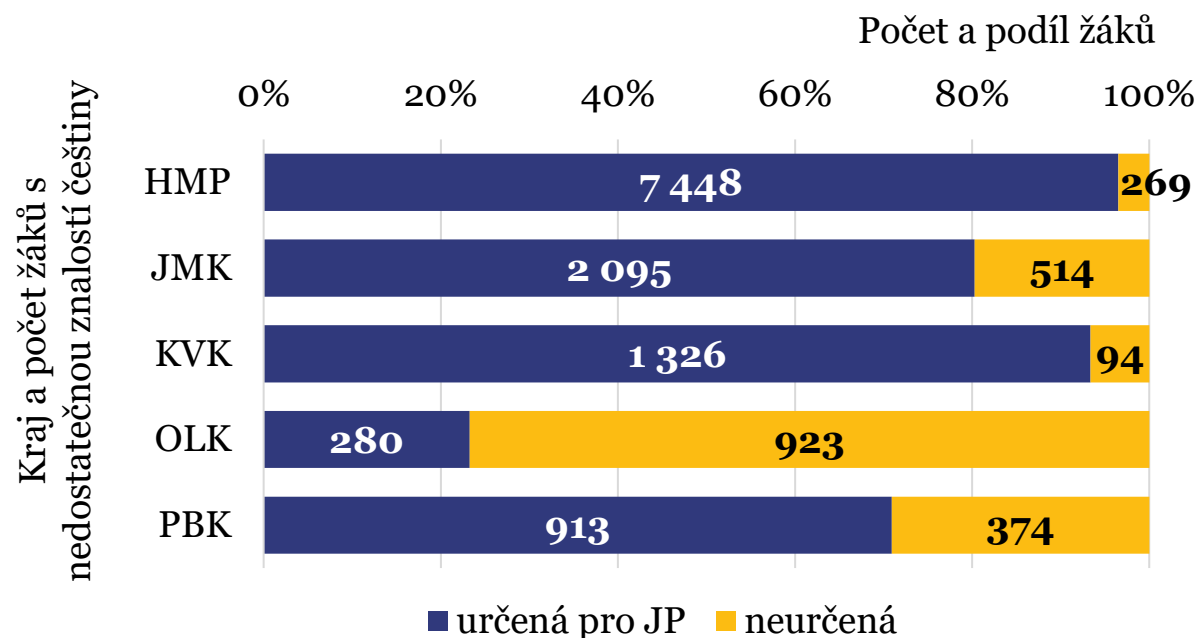
* V době výzkumného šetření měli na jazykovou přípravu nárok žáci cizinci, kteří se vzdělávali v rámci povinné školní docházky maximálně 12 měsíců. Od školního roku 24/25 se počet měsíců zvýšil na 24.

Školy určené pro jazykovou přípravu a počet žáků s nedostatečnou znalostí češtiny v nich

- Jazyková příprava podle §20 ŠZ probíhá ve školách **určených pro jazykovou přípravu**.
- Z celkového počtu 14 236 žáků s nedostatečnou znalostí češtiny jich **85 % chodilo do určených škol*** a 15 % do škol neurčených.
- V **určených** školách představují žáci s nedostatečnou znalostí češtiny **9 %** všech žáků školy, ve školách **neurčených** představují **2 %** žáků školy.

Počty žáků s nedostatečnou znalostí češtiny v určených a neurčených školách*

* Počet určených škol byl zjištěn v průběhu šetření ze seznamů na webových stránkách jednotlivých krajů.

Školy určené pro jazykovou přípravu v krajích

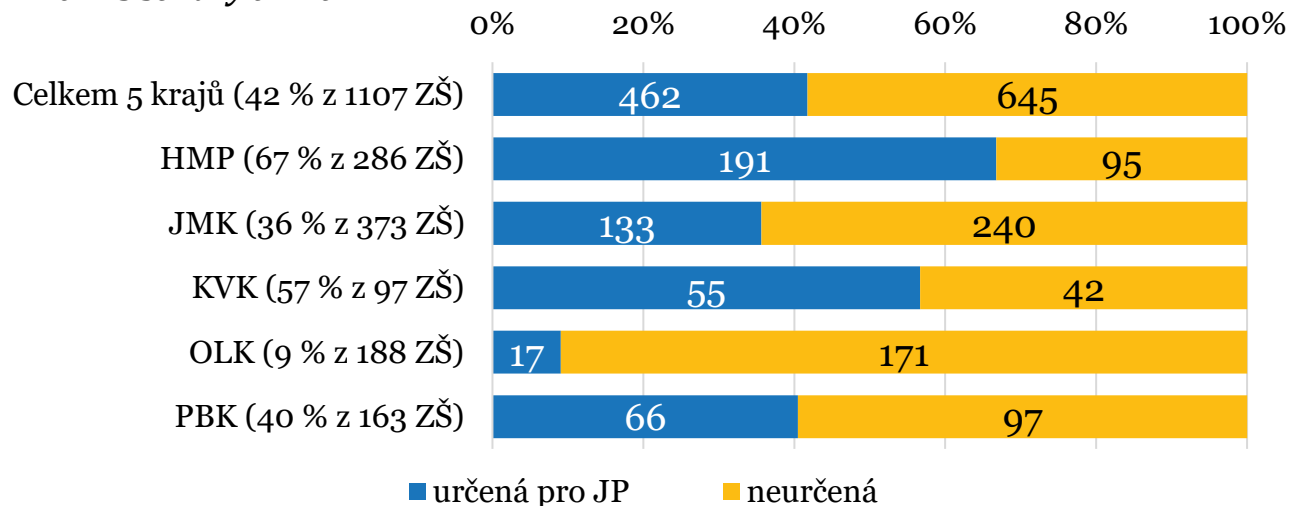
- V době šetření bylo ve zkoumaných krajích **462 základních škol určených pro jazykovou přípravu**, a představovaly **42 % škol**, kam chodili žáci cizinci. Výzkumu se zúčastnilo **319 určených škol**.
- Počet a podíl určených škol se ve vybraných krajích se ve vybraných krajích lišil, nejméně škol bylo pro jazykovou přípravu určeno v Olomouckém kraji, nejvíce v Praze.

Kraj, podíl* a počet škol určených pro jazykovou přípravu

Školy určené pro JP – počty škol v krajích

462 určených škol
1 107 ZŠ se žáky cizinci

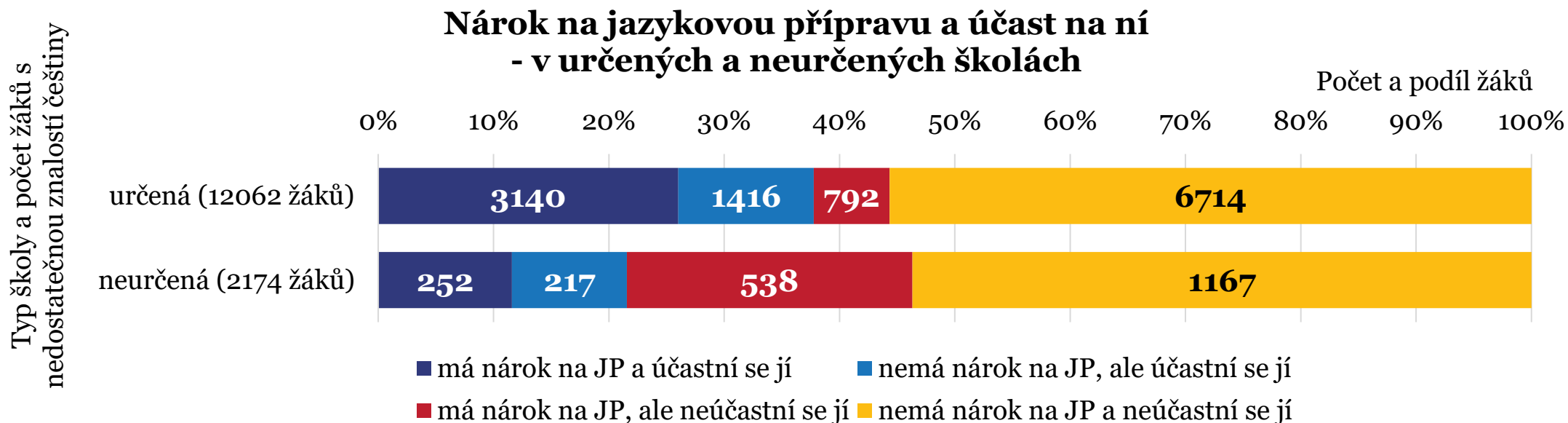
Počet a podíl ZŠ

*Podíl určených škol je počítán pouze ze škol, kam chodili žáci cizinci, nikoliv ze všech základních škol v kraji. Jsou zahrnuty všechny ZŠ s žáky cizinci, ať se zúčastnily výzkumu, nebo ne. Školní rok 2023/24.

Účast na jazykové přípravě podle § 20 školského zákona v určených a neurčených školách

- **Žáci z neurčených škol se jazykové přípravy účastní méně často než žáci ze škol určených.**
- Zatímco v určených školách se daří prostřednictvím jazykové přípravy podporovat 38 % všech žáků s nedostatečnou znalostí češtiny, ve školách neurčených je to jen 22 % z nich.
- Neznamená to, že žáci v neurčených školách zůstávají bez podpory. Školy žáky podporují, ale nemají na jejich jazykovou přípravu systémové finanční zdroje.

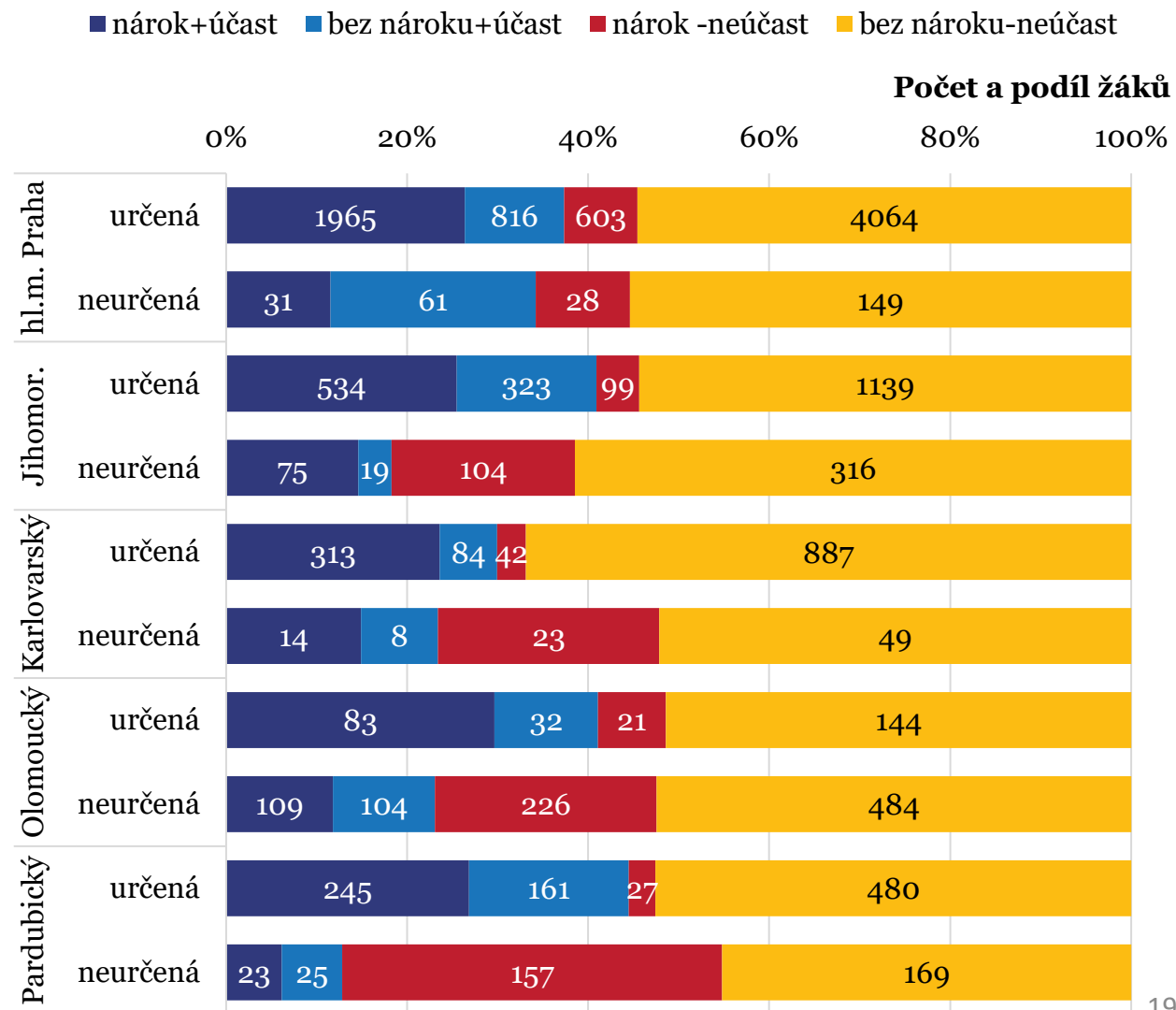

Účast na jazykové přípravě podle § 20 školského zákona v určených a neurčených školách

- Mezi zkoumanými kraji jsou rozdíly v míře podpory žáků na určených a neurčených školách.
- V Praze se relativně vysoký podíl žáků z neurčených škol účastní jazykové přípravy (což je dáno snadnějším dojížděním).
- Mimo Prahu se ve všech regionech ukazuje významný podíl žáků neurčených škol, kteří mají nárokem na JP, ale neúčastní se jí.
- Určené školy ve všech krajích zařazují do JP i významné množství žáků bez nároku, protože podporu potřebují.

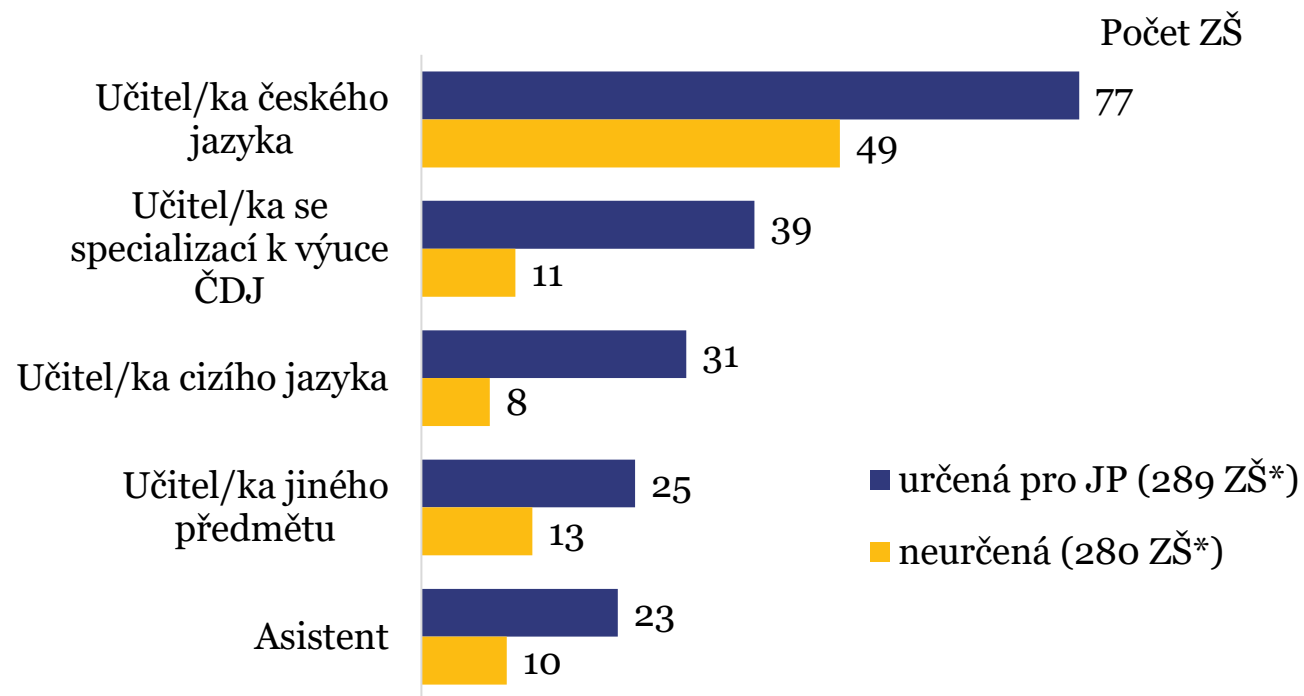
Kraj, typ školy a počet žáků s nedostatečnou znalostí češtiny

Personální zajištění výuky češtiny jako druhého jazyka

- 273 základních škol uvedlo, že češtinu jako druhý jazyk nevyučuje. 296 škol uvedlo konkrétní aprobaci pedagoga, který češtinu vyučuje.
- **Češtinu jako druhý jazyk nejčastěji vyučují učitelé českého jazyka.**
- Do výuky češtiny a dalších podpůrných aktivit jsou zapojeni **pedagogové, asistenti a další pracovníci školy.** Vedle přímé práce s žáky vykonávají také mnoho koordinační a organizační práce.

Kdo učí češtinu jako druhý jazyk?

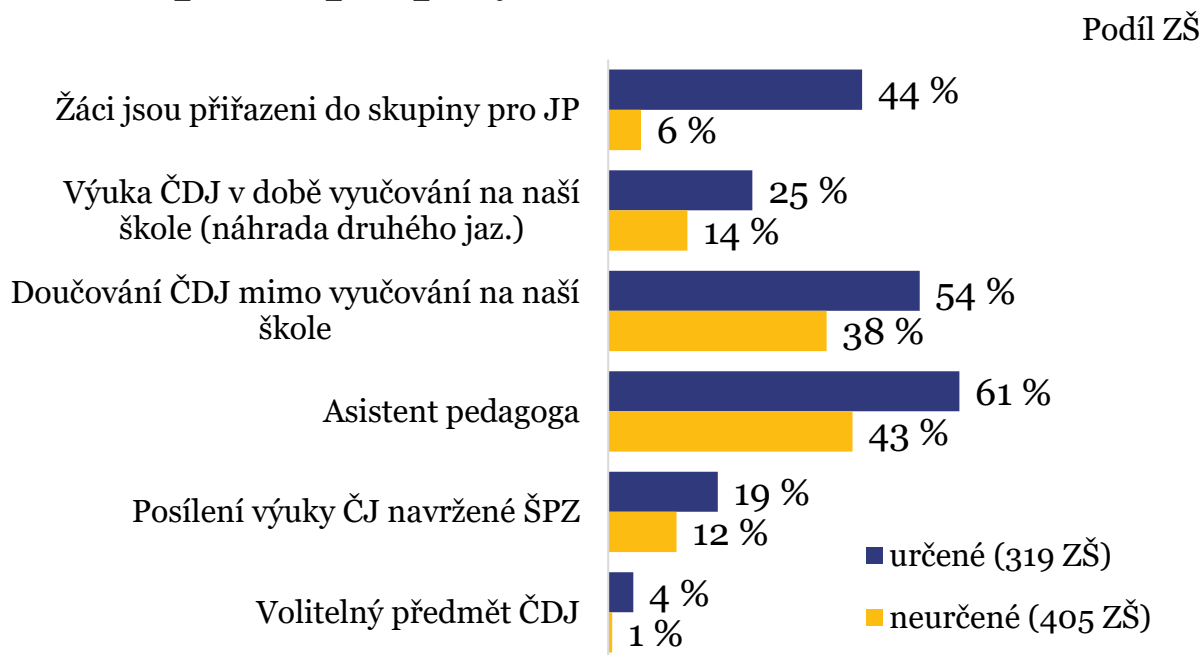
* počet validních odpovědí (počet ZŠ, které odpověděly na otázku)

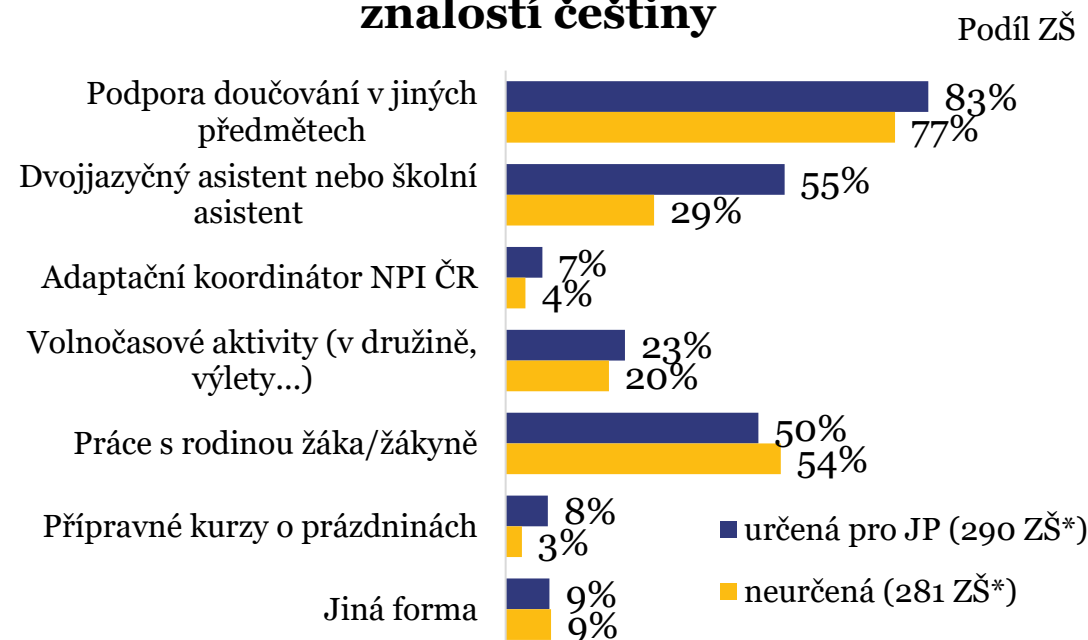
Způsob podpory žáků s nedostatečnou znalostí češtiny ve školách

- Vedle jazykové přípravy podle §20 ŠZ jsou žáci s nedostatečnou znalostí češtiny podporováni dalšími způsoby. Individuální i skupinovou výukou a doučováním **češtiny, podporou a doučováním v dalších předmětech** a dále **zapojením do volnočasových a dalších aktivit**.

Způsob podpory žáků bez nároku na JP

Další podpora žáků s nedostatečnou znalostí češtiny

* počet validních odpovědí (počet ZŠ, které odpověděly na otázku) 21

Příloha:

Tři úrovně znalosti češtiny využité ve výzkumu

Název úrovně	Definice uvedená v dotazníku
NEDOMLUVÍ se česky a potřebovali by INTENZIVNÍ podporu	Žák/žákyně se vůbec nedomluví nebo nereaguje s jistotou ústně, písemně ani jakýmkoliv projevem na jednoduché pokyny. Případně reaguje pouze v jednoduchých situacích, když učitel přizpůsobí tempo řeči, slovní zásobu nebo doprovází promluvu názornými ukázkami.
DOMLUVÍ SE S POMOCÍ a potřebovali by STŘEDNÍ podporu	Žák/žákyně reaguje věcně správně na jednoduché pokyny a otázky. Orientuje se ve známých školních a osobních situacích. Jeho/její projev je jednoduchý, stručný a většinou používá nesprávné gramatické tvary.
DOMLUVÍ SE BEZ POMOCI a potřebovali by OBČASNOU podporu	Žák/žákyně se domluví v běžných školních i osobních situacích, reaguje bez problémů slovně, písemně i činem. V jeho/jejím projevu se vyskytují gramatické chyby, má nedostatečnou slovní zásobu, nebrání to ale dorozumění s ním. Žák/žákyně by potřeboval/a pouze občasnou podporu ve výuce (např. při porozumění jazyku a terminologii v naučných předmětech).

Příloha:

Používaná terminologie

V oblasti jazykové podpory žáků se používá více termínů:

- **Žáci s odlišným mateřským jazykem (OMJ)** – jde o asi nejpoužívanější termín, využívá se v pedagogických, metodických, ale také v koncepčních dokumentech; ve výzkumu jej nevyužíváme, neboť nezkoumáme mateřský jazyk žáků, ale jejich zvládnutí češtiny; zkoumáme ale skupinu žáků, kterou termín popisuje
- **Žáci s nedostatečnou znalostí češtiny jako vyučovacího jazyka** – termín, který používá MŠMT ve výkazech a využíváme jej i my, neboť v sobě postihuje nejlépe zkoumaný fenomén: čeština je vyučovacím jazykem ve školách a nedostatečná znalost jazyka omezuje účast žáků ve vzdělávání, což je problém, který vyžaduje systémové řešení; náš výzkum je částečně zaměřen i na popis fungování systémové jazykové přípravy
- **Žáci cizinci** – jsou žáci, kteří mají jiné než české státní občanství; tuto skutečnost lze zjistit z administrativních dat; počet žáků cizinců může indikovat počet žáků s nedostatečnou znalostí češtiny, ale je indikátorem nedostatečným
- **Vícejazyční žáci** – termín, který se snaží překonat negativní formulaci „nedostatečná znalost“ jazyka; otevírá prostor pro debatu, jak žáky podporovat v rozvoji jejich mateřského jazyka, což je téma přesahující náš výzkum

Příloha:

Vývoj počtu žáků cizinců v ZŠ od roku 2016

Počty žáků cizinců a všech žáků v základních školách v ČR

cizinci celkem = všichni žáci s cizím státním občanstvím

ostatní cizinci = žáci s cizím státním občanstvím, kromě uprchlíků z Ukrajiny od roku 2022 (tedy včetně žáků s ukrajinským občanstvím, kteří v ČR pobývali před příchodem uprchlíků);

uprchlíci z Ukrajiny = žáci s občanstvím Ukrajiny a statutem dočasné ochrany

rok	žáci celkem	občané ČR	cizinci celkem	z toho: ostatní cizinci	z toho: uprchlíci z Ukrajiny
2016	906 188	885 951	20 237	20 237	0
2017	926 108	904 116	21 992	21 992	0
2018	940 928	916 902	24 026	24 026	0
2019	952 946	926 419	26 527	26 527	0
2020	962 348	933 968	28 380	28 380	0
2021	964 571	934 028	30 543	30 543	0
2022	1 007 778	935 030	72 748	33 270	39 478
2023	1 000 346	929 684	70 662	33 588	37 074
2024	1 002 460	928 105	74 355	35 141	39 214

Údaje vždy k 30.9. (rok 2016 = 30.9. školního roku 2016/2017)

Tabulka: Konsorcium nevládních organizací • Zdroj: MŠMT, výkaz M03 • Vytvořeno nástrojem Datawrapper

Průběžná výzkumná zpráva

Obsah průběžné výzkumné zprávy

1. Úvod o výzkumném projektu
2. Žáci cizinci v Česku a kontext
3. Metodologický postup a popis sběru dat
4. Žáci s nedostatečnou znalostí češtiny ve školách a jejich jazyková podpora – zjištění z výzkumného šetření
5. Případová studie jazykové integrace žáků pohledem základních škol
6. Přejchod žáků s nedostatečnou znalostí češtiny ze základního vzdělávání na střední školy
7. Dostupnost škol určených k bezplatné jazykové přípravě ve vybraných krajích Česka
8. Studijní programy a kurzy češtiny jako druhého/cizího jazyka pro učitele realizované vysokými školami

Odkaz na průběžnou výzkumnou zprávu:

<https://www.soc.cas.cz/cz/publikace/vyzkum-zaku-s-nedostatecnou-znalosti-vyucovaciho-jazyka-v-zakladnich-skolach-prubezna-vyzkumna-zp>